

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

„BRUINTJE”.

Herhaaldelijk werd ons gevraagd of 't Maandblad, uitgegeven door het „Natuurhistorisch Genootschap in Limburg”, opgehouden heeft te verschijnen.

Van morgen nog kregen we 'n schrijven uit Middelburg, waarin staat: „het laatste nummer, dat ik ontving van dit belangrijk blad, hetwelk ik altijd met genoegen lees, was no. 2 en 3 (Febr.—Maart 1919)”.

Sinds Maart moesten we de uitgave staken.

En wel om... financiële redenen.

„Bruintje”, in casu ons Genootschap, kon niet langer de lasten trekken, welke 'n geregeld verschijnen van 't blad met zich meebrengt.

We hebben hem uitgespannen en op stal gezet.

't Zou, dachten we, aldus den adem verhalen. Midderwijl gingen we op zoek naar „krachtvoer”. Lief Nederland verheugt zich in 't bezit van een „Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen”.

Ons „bruintje” had zich in den dienst van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen afgebeeld.

Wat was er, zoo meenden wij, meer voor de hand liggend dan dat de Minister, onder wiens wijs bestuur die drie ressorteeren zich over „bruintje” zou ontfermen, hem haver zou doen toekomen?... En de dies zonden wij, vol vertrouwen, 't volgende schrijven naar den Haag:

Maastricht, April 1919.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Geeft eerbiedig te kennen het Bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, gevestigd te Maastricht, dat het doel dezer vereeniging is:

't Opsporen en 't verzamelen van voorwerpen van Limburgsche fauna, flora en chea, alsmede 't tentoonstellen dezer voorwerpen in 't natuurhistorisch museum te Maastricht; dat 't Genootschap zich verder beijvert om geschriften en werken betreffende de Limburgsche natuurlijke historie zelf uit te geven en publicaties van anderen bijeen te brengen;

dat 't Genootschap door lezingen op natuurhistorisch gebied kennis van en liefde voor de natuurlijke historie tracht te verspreiden, niet alleen onder zijne leden, maar ook in kringen van onderwijs, opvoeding en ontwikkeling;

dat vertooners meenen te mogen zeggen, dat op natuurhistorisch gebied Limburg eene buitengewone Nederlandsche provincie is en dat hare

boven- en ondergrondse natuur-historische schatten eenig zijn in den lande;

dat de kennis en 't bewaard blijven van die schatten in een Limburgsch museum, — hun natuurlijke omgeving, — naar vertooners zich vleien, niet alleen een provinciaal, maar ook een landsbelang is;

dat om zijn nuttig doel te bereiken, om natuurhistorische voorwerpen te kunnen verzamelen, maandbladen en jaarboeken uit te geven, natuurhistorische werken bijeen te brengen, de contributie zijner op den oogeblik ruim 300 leden (f 2.50 per lid), en 't jaarlijksch provinciaal subsidie van 200 gulden, niet voldoende zijn;

dat, al beantwoordt 't Natuurhistorisch Genootschap nu al in alle opzichten aan zijn doel en al mag 't Museum zich in een ruim bezoek uit alle kringen verheugen, vertooners de innige overtuiging hebben, dat alleen en uitsluitend geldgebrek oorzaak is, dat 't Natuurhistorisch Genootschap in Limburg niet, óók buiten Limburg intens genoeg, in 't belang der Nederlandsche wetenschap kan werken.

Weshalve het Bestuur van 't Natuurh. Genootschap in Limburg Uwe Excelletie eerbiedig verzoekt, het wel daarheen te willen leiden dat aan onze vereeniging eene jaarlijksche toelage van f 600 worde toegekend.

Hetwelk doende:

het Bestuur van het Natuurhistorisch in Limburg.

JOS. CREMERS, President.

Mr. D. FREES, Secretaris.

* * *

Helaas „de paarden, die de haver verdienen, krijgen ze niet.”

Ons verwondert 't daarom maar matig, dat in den Haag geen notitie werd genomen van de bede om hulp voor 't in den dienst van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen afgejakkerd „bruintje”.

Aleyel, „bruintje” mag en kan niet langer op stal blijven staan.

Ook zonder „ministerieele haver” moet 't aan 't werk. Van nu af aan is 't weer in dienst onzer mooie Limburgsche natuurlijke historie.

Zij die zich voor deze historie interesseeren zullen, naar we vast vertrouwen, wel zorgen dat „bruintje” niet onder z'n last bezwijkt.

Zoo nu en dan 't beestje 'n lekker beetje toestoppen in den vorm van... nu ja we zullen 't maar zeggen, in den vorm van wat Hollandsche gulden. Dat blijft dus afgesproken!

25 Oct. '19.

JOS. CREMERS.

VRIENDELIJKE OPMERKING.

't Gebeurt herhaaldelijk, dat brieven, bestemd voor den Secretaris of den Penningmeester, gericht worden tot den Voorzitter van het Genootschap.

Men gelieve te bedenken, dat de Voorzitter-Conservator toch al z'n handen vol heeft en, hoe 't voor den goeden loop van zaken, noodig is, dat elk bestuurslid onzer vereeniging alléén en uitsluitend belast blijve met datgene, wat onder zijn ressort behoort.

DE VOORZITTER.

INTERESSANTE VONDSTEN.

I. Op den St. Pietersberg.

De St. Pietersberg is van binnen en van buiten al vaak bekeken en beschreven.

Eeuwen en eeuwen lang hebben blokbrekers in z'n ingewanden gewroet, van uit z'n binnenste tal van fossiele merkwaardigheden aan den dag gebracht.

Al die merkwaardigheden, in vele boeken beschreven en afgebeeld, vormen lange lijsten, zóó lang, dat 't bijna 'n hope-looze zaak mag genoemd worden ze nog langer te willen maken.

Wat er op natuurhistorisch gebied, aan dood en levend materiaal, huist op rug en in flanken van dezen eerbiedwaardigen bergreus is enorm.

't Onderzoek daarvan was voor geologen en palaeontologen 'n waar genot.

Botanici konden er zich vermeien in de vondst van de meest verscheiden planten.

Dierkundigen van diverse pluimáge troffen er op zoologisch gebied allerlei verrassingen aan.

Dat zoeken en vinden, gepaard gaande met determineeren en beschrijven heeft zóó lang geduurd en is zóódanig uitgedijd, dat 't haast onmogelijk lijkt, uit natuurhistorisch oogpunt, over den St. Pietersberg nog iets nieuws te vertellen.

En tòch... hebben we over den St. Pietersberg nog iets nieuws te zeggen óók op dit gebied.

* * *

Naar den kant toe van de Jeker, niet verre van den vroegeren zoo bekenden, nu jammer genoeg ingestorten toegang tot den berg, bevindt zich, in 't middenterras 'n mergelontginning.

Van uit deze groeve loopt heelemaal over den rug van den berg heen, naar 't kanaal toe, aan de andere zijde, een z.g. „luchtspoor”.

Voor den aanleg van dit spoor moesten er groote graafwerken plaats vinden.

Deze graafwerken gebeurden, behalve in mergel, ook in grind en in op löss gelijkende leemlagen.

Eenmaal was heel de St. Pietersberg van boven bedekt met löss.

In den loop der eeuwen verhuisde dit löss naar de zijden, de flanken van den berg en ligt er, sindsdien, opeengehoopt als helling-leem.

Grootere en kleinere steenen welke zich in dit leem bevinden wijzen op 't feit, dat water aan de verplaatsing niet vreemd is geweest.

In dit leem nu deden we 'n zeer interessante vondst.

We troffen er n.m.l. ontelbare beenderen in aan.

Hunne hoeveelheid valt bij geen mogelijkheid te benaderen. Hier liggen ze verspreid, ginds zitten ze in meer dan vuistgrootte klonters; soms zijn ze door löskalk tot groote brokken met honderden maal honderden saámgekit.

De leemmassa, waarin deze beenderen zitten, ligt op vast hard tufkrijt.

Niet minder merkwaardig is 't feit, dat zich op 'n bepaalde plaats, tusschen leem en hard-vast tufkrijt, 'n pek bevindt, bestaande uit fijn poederachtige mergel, waarin 't eveneens krioelt van zoo'n zelfde beentjes.

Professor Max Weber, die zich voor de vondst ten zeerste interesseert, meent dat de beenderen afkomstig zijn van padden en kikkers van waterratten en molten en zeer waarschijnlijk van nog andere dieren. Welwillend heeft hij zich met de determinatie belast.

't Resultaat wordt later bekend gemaakt.

Behalve beenderen vonden we in leem en mergel ook schelpen. Uit 'n vooroordeel over de oorsprong meenen we te kunnen besluiten, dat zij zijn van *Helix hortensis*, *Helix hispida*, *Cionella lubrica* en *Clausilia* sp.

Hoe nu zijn de beenderen daar ter plaatse terecht gekomen?....

We hadden het genoeg Professor Molengraaff de plek te laten zien.

Hij meent dat vroeger, toen de bergrug nog bedekt was met löss, zich op dien rug plassen en poelen hebben bevonden. Deze plassen en poelen moeten de woonplaats zijn geweest van ontelbare *Rana*'s en *Bufo*'s.

Ook *Arvicola Amphibius* was hier in haar element, terwijl *Talpa*'s best in de buurt konden huizen.

De beenderen, welke thans in 't leem der berghelling gevonden worden zijn van deze dieren afkomstig.

Met 't löss spoelden ze door groote watermassa's naar de plek waar ze nu liggen.

We hebben in de twee laatste jaren heel wat löss en hellingleem bekeken en onderzocht.

Slechts éénmaal troffen we daarin aan 'n zelfde vondst als waarvan we hier gewaagden.

In Juli l.l. toch ontdekten we, óók in hellingleem, aan de andere zijde van den berg, vlak bij de groeve St. Pieter, zoo'n zelfde beentjes. Klaarblijkelijk echter waren ze afkomstig van één enkel individu.

Professor Weber zal ook deze nader onderzoeken.

Eigenaardig is 't dat we tot nog toe slechts één kaakbeen konden ontdekken, waarschijnlijk afkomstig van een mol. Ook tanden zijn uiterst zeldzaam. We bezitten op den oogenblik verscheidene kilo's beentjes. In heel dat materiaal zagen we nog maar twee tanden.

Alevel, 'n verder geduldig zoeken zal zonder twijfel nog wel verrassingen opleveren.

II. In 't Bosscherveld.

Onze niet genoeg te waardeeren Limburgsche geoloog en palaeontoloog, wijlen Casimir Ubaghs publiceerde in 1884: „l'âge et l'homme préhistoriques et ses ustensiles de la station lacustre près de Maestricht.”

In dit werk geeft hij 'n doorsneê van de huidige grind- en lössgroeve „Belvédère”, alsmede van 't Bosscherveld, vlak tegenover deze groeve.

't Bosscherveld bestaat daar, behalve uit humusgrond, zegt hij, uit:

a. verpaaft leem waarin landmollusken; ter dikte van 1,50—2 M.;

b. witachtige kalkrijke klei, met land- en watermollusken; ter dikte van 0,50—0,75 M.;

c. grijze kalkrijke klei, plaatselijk blauwachtig (vivianiet! J. Cr.) naar de basis toe fijn zanderig grijs, waarin watermollusken, beenderen van herten, oifanten, runderen, varkens, paarden; ter dikte van 0,50—0,80 M.;

d. grijs zand, plaatselijk rood door ijzeroxyde, waarin overblijfselen van hout van eiken en hazelnoten en eikels zelf. Er komen menschen- en dierenknooken in voor, hertengeweiën, alsmede voorwerpen voor huiselijk gebruik; ter dikte van 0,30—0,40 M.;

e. Alluviaal grind ter dikte van een noot tot een ei, in de bovenlaag vermengd met grijs kwartsrijk zand, plaatselijk banken van ijzeroxyde bevattende, terwijl soms 't grind door dit ijzeroxyde is aaneengebakken. Er zitten beenderen van menschen en van dieren in en weer voorwerpen voor huiselijk gebruik zooals potten van zeer primitieven aard, alsmede hertengeweiën, welke door den mensch bewerkt zijn; ter dikte van 3—4 c.M.

We hebben 't genoeg gehad onlangs deze plaats terug te vinden.

Dankbaar maken we melding van 't feit, dat de Directie van „Belvédère” ons welwillend behulpzaam was bij ons onderzoek en daarvoor opgravingen liet doen. Wij konden constateeren dat de gegevens van Ubaghs over 't algemeen zeer juist zijn.

Wat aangaat de lagen b en c zou er omtrent haar samenstelling wellicht te discussieeren vallen, alsmede over 't „alluviale” grind uit laag e. (Wij houden 't eerder voor diluviaal). Ubaghs vond destijds in deze lagen 25 verschillende land- en watermollusken.

Met zekerheid hebben wij er daarvan nu al 18 teruggevonden.

Behalve 4 nog niet gedetermineerde soorten zijn 't: *Helix nemoralis* Müll; *Helix hortensis* Müll; *Helix fruticum* Müll; *Helix ericetorum* Müll; *Helix hispida* L.; *Patula rotunda* Müll; *Linnaea ovata* Drap; *Linnaea stagnalis* L.; *Succinea pfeifferi* Rosm.; *Bythnia tentaculata* L.; *Sphaerium rivicola* Leach; *Ancylus fluviatilis* Müll.; *Neritina fluviatilis* L.; *Unio batavus* M. et R.

Naast een groot aantal nog niet gedetermineerde beenderen verzamelden wij een kaak met tanden van een hert, een tand van een varken en van een paard.

Als straks 't Museum gerestaureerd is stellen we ons voor daarin 'n heel aparte afdeling onder te brengen van 't op natuurhistorisch gebied zoo merkwaardige Bosscherveld.

Zoo'n zelfde afzonderlijke afdeling verdient niet minder.

III. „Belvédère”.

„Belvédère” is in de literatuur maar weinig of niet bekend. Vondsten daar vroeger al gedaan, staan vermeld uit „de groeve Baeten en Laliu” of alleen „Laliu” veelal ook als plaats gehad hebbende onder Caberg en Smeermaas.

De heeren Baeten en Laliu waren destijds directeuren der löss- grind- en mergelgroeve, welke teitelijk „Belvédère” heet. „Bevedere” ligt onnoer de parochie Caberg, eene wijk der gemeente Oud-Vroenhoven en heet met Smeermaas, een Belgisch dorp vlak in de buurt, niets te maken.

Dit om verwarring te voorkomen en aan de plaatsen naam te geven, welke haar toekomt.

„Bevedère” is voor geologen en palaeontologen 'n eenige, 'n klassieke plek, waaraan een bezoek door liefhebbers, niet genoeg kan aanbevolen worden.

Geen terrein in heel 't land is meer geschikt voor geologische studies dan wel „Belvédère”.

Massa's merkwaardige diuviale vondsten hebben hier plaats gehad.

De meeste dier vondsten zijn jammer genoeg naar wijd en zijd verspreid en terecht gekomen in binnen- en buitenlandsche musea. Gelukkig is ons museum, weer dank der Directie, thans in 't bezit van enkele kostbare voorwerpen in „Belvédère” gevonden.

Zoo kregen we o.a. in den laatsten tijd 't fragment van schedel en kaak (waarin drie tanden) van een *Chalicoceros*, een stuk slagtaand van 'n *Wlamoutha*, een mooi stuk hertengewei, terwijl de steenen van allerlei soort, waarin de meest verscheiden overblijfsels van diertijden aard in de groeve „Bevedère” gevonden, legio zijn.

Als we eenmaal in staat zijn 'n catalogus van 't museum uit te geven zal 'n groot gedeelte daarvan ingenomen worden door 'n lange, zeer lange lijst der bevedèrische vondsten.

'n Beetje Westwaarts van de al lang bestaande groeve „belvédère”, vlak achter de fabriek van den zelfden naam, is men sinds ettelijke weken begonnen met 'n nieuwe leem- en lössontginning.

Leze ontginning belooft voor 't Museum allerbelangrijkst te worden.

Lot nog toe hebben de afgravingen hier plaats in lössachtig heilingeem. Benevens tal van nog te determineeren beenderen kwam er op 'n diepte van 4,50 M. onder de oppervlakte een mooi hertengewei uit te voorschijn.

Waar de Directie belangloos 'n premie geeft aan den werkman, die iets vindt, geschikt om in ons Museum te worden ondergebracht, hebben we alle hoop dat haar lofwaardige pogingen om 't Natuurhistorisch Museum te Maastricht meer en meer interessant te maken, niet zonder succes zullen blijven.

JOS. CREMERS.

TWEE MOOIE VONDSTEN OP EEN NAMIDDAG.

De namiddag van 4 Aug. II. heeft veel goedge maakt, wat door het ongunstige weer in Juli bedorven is.

Een zeldzaam kevertje en een nog zeldzamer vlieg kwamen mij schadeloos stellen voor zoovele mislukte pogingen, om in de totaal verregende anders zoo vruchtbare Juli-weken toch nog iets goeds te vangen.

Ofschoon het weer ook thans volstrekt niet schitterend was — tenminste voor mijn vliegennetje

weinig buit beloofde — besloten wij, mijn vriend P. Dr. J. Assmuth en ik er een kleine excursie op te wagen. Ze begon aiwaar met een teleurstelling, en wel met een voor Zuid-Limburg onder de tegenwoordige omstandigheden typische! We zouden het terrein tusschen Stadbroek en de Duitse grens, het zoogenaamde „witshout” bezoeken, een groote, erg verwaarloosde wilgenaanplanting, rijk aan groote en kleine lievelingen der wiede Fauna en flora en voor mij vol van herinneringen aan entomologische emoties. Daar immers was niet, waar ik enkele jaren geleden, op 't einde van November een verlaten wespennest opgravende, negen exemplaren van *Chionea lutescens* te voorschijn haalde, een ongeveugede spinachtige mug, even merkwaardig om haar hooge zeldzaamheid als om haar vreemde gedaante en zonderlinge levenswijze. Het diertje wordt namelijk uitsluitend in den winter, gewoonlijk op versch gevallen sneeuw loopende, aangetroffen. Alpengletschers, de sneeuwvlakten van Finland, de Hooge Tatra in de Karpathen zijn de „gewone” vindplaatsen der soorten van het geslacht *Chionea*. En daarbij kwam nu ook het „witshout” bij Stadbroek! Wat was dat een verrassing! Met die negen beestjes in mijn zak was ik den koning te rijk af. Ook mooie boktorren heb ik tusschen de wilgen gevonden; *Aromia moschata* is er zoo veelvuldig dat ge in Juii zijn geur overal waarneemt waar ge het „witshout” binnendringt. Langs de greppels, die de geheele aanplanting in evenwijdige lijnen doorsnijden, liggen tairijke nesten van *Lasius* (pardon, *Acanthomyops* had ik volgens de prioriteitswetten moeten zeggen!) *niger* en *flavus* en in hunne nabijheid verschakte ik in 1915 het eerste Nederlandsche exemplaar van *Pseudacteon formicarum*. — Dus daar zouden we naar toe. Maar wat was dat? Een hoog bord was er opgericht: „Verboden toegang.” En waar was het witshout? Het had daarachter moeten liggen maar — het bestond niet meer. Een kale vlakte wemelde van werklieden, die bezig waren, de laatste boomstompen uit den grond te halen. Fuit lium — een der mooiste vangterreinen naar de..... Negentig arbeiderswoningen zullen daar binnenkort verrijzen. Ook het in de buurt gelegen broek, waar P. Heselhaus 1910—12 zijn mooie onderzoekingen van molle-nesten verrichtte is met denzelfden ondergang bedreigd.

Droevig gestemd richtten wij onze schreden naar de „Zwijnsweide” in de hoop daar tenminste een of ander mierennest te vinden. We waren nog niet ver den molen van Roefs voorbij toen een paar naast den weg gelegen *flavus* en *niger*-nesten ons tot onderzoek uitnoodigden. P. Assmuth hurkte bij een *niger*-nest neer en staarde met taai geduld op het hoopje zand en aarde, dat de mieren als een koepeltje boven haar onderaardsche schuilplaats hadden opgebouwd. Maar rustig wachten, tot dat er „iets” over het gezichtsveld kruipt”; dat is bij zulke aardnesten de eenige methode om mierengasten te vinden. Al een kwartier hadden we aldus op de loer gelegen, toen plotseling een 2 m.m. lang rood kevertje even aan de oppervlakte kwam om spoedig weer onder het zand te schuilen. Maar het oogenblikje van nieuwsgierigheid was zijn verderf. Even later verhuisde het naar een vangbuisje en... wat was het? Een *Pselaphide* natuurlijk, en wel — wie zou dat gedacht hebben! — een *Claviger testaceus*, het geelrode knotskevertje!

Claviger testaceus is geen „faunae nova species”

geen nieuweling in Zuid-Limburg, en toch is die vondst te Sittard hoogst verrassend. Tot nu toe werd het knotskevertje alleen in het uiterste Zuiden van Limburg, in de Maasvallei bij Maastricht, in het Geul- en Jekerdal waargenomen. Daar is het in de nesten van *Lasius flavus* niet zeldzaam. Op de heuvelen van Schin-op-Geul tot Houthem, op den St. Pieter- en Cannerberg heb ik van 1898 tot 1910 honderden gevonden. Maar nooit heeft iemand het knotskevertje ten Noorden van het Geuldal aange troffen, en het was dan ook de overtuiging van alle mierenkenners hier in 't land, dat *Claviger testaceus* buiten de krijtzone niet voorkomt.

Zeer merkwaardig is het ook, dat het Sittardsche exemplaar niet in gezelschap van den gewonen gastheer, *Lasius flavus*, maar bij de bruinzwarte wegmier, *L. niger*, gevonden werd. Volgens Wasmann leeft *Claviger testaceus* hoofdzakelijk bij de gele weidemier (*Lasius flavus*) en verhuist naar de nesten der bruinzwarte wegmier alleen in zulke streken, waar hij bij *flavus* overvloedig voorkomt. Dit nu is in de omstreken van Sittard zeker niet het geval; anders zou ik het diertje al lang gevonden hebben.

Overigens hebben we hier weer een mooi voorbeeld voor het feit, dat het jaren, ja tientallen van jaren kan duren, voor iemand de myrmecophilien-fauna van zijn woonplaats volledig zal leeren kennen. Wasmann heeft in zijn werk „Zur Kenntnis der Ameisen- und Ameisengäste von Luxemburg” het eerst hierop gewezen. „In der von mir gründlich durchforschten Umgegend von Exaten, zegt hij p. 2, hatte ich vierzehn Jahre lang den myrmecophilen Pselaphiden *Chennium bituberkulatum* niemals angetroffen. Erst in den Jahren 1898—99 gelang es mir, ihn in einer Reihe von Kolonien der Rasenameise (*Tetramorium caespitum*) zu finden, bei welcher ich ihn so lange vergeblich gesucht hatte. Aehnlich erging es Herrn V. Ferrant und nur bezüglich des kleinen gelben Keulenkäfers *Claviger testaceus*. Schon seit mehr als 10 Jahren hatte ihn Herr Ferrant in verschiedenen Gegenden des Luxemburger Landes bei *L. flavus* ohne Erfolg gesucht... Schon glaubten wir, jener Gast fehle bei uns; da entdeckte ihn P. H. Kohl, jetzt Missionär am Congo, im Frühling 1901 in einem *flavus*-Nest bei Siechenhof. Seither fanden wir ihn dort in mehreren Nestern zahlreich, aber nur an dieser einzigen Oerlichkeit.”

De Z.Eerw. P. Kohl, die het knotskevertje in Luxemburg ontdekte, heeft ook te Sittard veel naar dezen beroemden mierengast gezocht maar tevergeefs. Daarentegen is het hem gelukt, hier verschillende andere zeldzaamheden te vinden, zooals onze lezers wel weten b.v. het eerste nest van de reuzenmier *Camponotus ligniperda*, en bij *Lasius umbratus* 1 exemplaar van *Claviger longicornis*, bij *F. rufibarbis* het eerste voorwerp van *Platyphora lubbocki*. De tweede vondst in den gelukkigen namiddag van 4 Aug. l.l. betrof een voor de Nederlandsche fauna nieuwe Phoride, nl. *Aphiochaeta posticata* Strobl. Van dit prachtig gekleurde vliegje zijn slechts exemplaren bekend uit Spanje, Bosnië en Stiermarken; ik ben echter overtuigd, dat ook de uit Engeland beschreven *A. flavicauda* Wood niets anders is dan *posticata*. Strobl heeft het ♂ niet waargenomen, Wood vermeldt alleen de vangst van 1 exemplaar. Het door mij buitgemaakte mannetje is dus het tweede, dat ooit gevonden werd. H. SCHMITZ, S. J.

DE STEENKOLENRIJKDOM IN LIMBURGS BODEM AL IN 1857 AANGEWEEZEN.

De man die reeds in 1857 op den steenkolenrijkdom wees, was een afstammeling van een familie die al sinds de 16e eeuw in de hoofdstad van het oude hertogdom Limburg en sinds 't eind der 17e eeuw te Maastricht en de Staatsche landen van Overmaas hooge ambten, als schepen en raad en commissaris-instructeur te Maastricht, drossaard van de landen van Daelem en 's Hertogenrade en rentmeester-generaal der domeinen en geestelijke goederen in de landen van Overmaas, heeft bekleed. Mr. Huybert Aemilius van Panhuys, geb. te Maastricht, schepen, raad en Commissaris van het Brabantsch gericht aldaar, en overleden te Maastricht 4 Dec. 1789, had twee zonen: Huybert Aemilius, die zijn vader in zijn waardigheden opvolgde en ook nog drossaard van Daelem en 's Hertogenrade was, geboren te Maastricht 4 Juli 1730 en aldaar overleden 4 April 1793, en Willem Hendrik, rentmeester-generaal der domeinen en geestelijke goederen in de landen van Overmaas, overleden te Maastricht 23 Januari 1808, de stamvader der heeren van Haeren onder Voerendaal.

De zoon van Huybert Aemilius voornoemd, was Willem Benjamin N. B., geboren te Maastricht 5 Dec. 1764, overleden te Paramaribo 18 Juli 1816 en gehuwd met Clasina Alexandrina Elisabeth Rhijsdorp. Deze Willem Benjamin trad 1780 in Nederlandschen dienst, volgde in 1795 als luitenant-kolonel het huis van Oranje naar Engeland, streed 1815 bij Waterloo en overleed als luitenant-generaal Gouverneur van Suriname. Dit alles om de Limburgsche betrekkingen te verklaren van zijn zoon George Emile Auguste van Panhuys, de man, die jaren vóór de groote exploitatie der Limburgsche kolenmijnen op den kolenrijkdom in Limburg heeft gewezen. Hij was geboren te Hannover 22 Juli 1796 en overleed te Frankfort aan de Main 31 Januari 1871 en huwde aldaar 5 Juli 1847 met Charlotte Frederike Wilhelmine, baronessé van Gunderode (geb. 21 Jan. 1826). Zijn staat van dienst is als volgt: In 1814 was hij vaandrig in Oostenrijkschen dienst en maakte in 1814—1815 de veldtochten tegen Napoleon mede, was in 1817 2e luitenant in Nederlandschen dienst, in 1831 kapitein bij den Generalen Staf en nam deel aan den tien-daagschen veldtocht in België. In 1836 was hij majoor militair-commissaris des Konings bij den Duitschen Bond en in 1848—1850 chef van het typographisch bureau van het Ministerie van Oorlog te 's-Gravenhage en hervatte 1853 zijn betrekking te Frankfort en was in 1857 buitengewoon adjudant des Konings, groot-officier van de orde van de Eikenkroon, Ridder der Militaire Willemsorde en van den Nederlandschen Leeuw en kommandeur en ridder van vele buitenlandsche orden. Eindelijk werd hij 19 Februari 1866 tot luitenant-generaal bevorderd.

Het moge vreemd voorkomen, dat iemand die zijn geheele leven in den militairen loopbaan doorbracht, en nog wel een groot gedeelte buiten 'slands, zijn aandacht op de geologie van Limburg heeft gevestigd. Zijne familiebetrekkingen met den Limburgschen tak der van Panhuys, die op het kasteel

Haren onder Voerendaal, in het land zelf der kolenmijnen woonde kan een aanleiding geweest zijn tot verblijf in Zuid-Limburg en het bestudeeren van den bodem. Boormachines, zooals door den Duitschen ingenieur Honigmann er een is uitgevonden, had hij niet ter zijner beschikking.

Het was in ieder geval in 1857, waar hij toen verbleef is mij onbekend, maar ik gis, dat hij nog te Frankfort als militair commissaris was gevestigd, dat hij in het niet ver afgelegen Bonn een voordracht hield over de geologie van Z. Limburg in eene vergadering van Duitse geologen en ideeën ontwikkelde, die zijn tijd vijftig jaren vooruit waren en op het bestaan van meerdere kolenmijnen in Zuid-Limburg wees, waar toen nog maar alleen de oude domaniale van Kerkrade werd ontgonnen.

Het is bekend, dat de ingenieur der Staatsmijnen in Limburg op 't eind der 19e eeuw nog dit bestaan van kolenmijnen in Limburg voor onmogelijk hield.

Ik achtte het der moeite waard op dezen merkwaardigen kleinzoon van een Limburgsch ambtenaar, op 't eind der 18e eeuw te Maastricht wonend, te wijzen. Ik mag mijn zegsman, voor wat betreft het erkennen van den steenkolenrijken bodem in Limburg, niet noemen en ben wellicht in staat later daar meer van mede te deelen. De biographische en genealogische gegevens over George Emile Auguste zelve en zijn vader ben ik verschuldigd aan jonkheer J. E. van Panhuys te Overveen, wien ik daarvoor mijn dank betuig, de overige genealogische aantekeningen ontleende ik aan het „Nederlandsch Adelsboek” 1903, 1905, 1910, 1916.

Nadat ik deze woorden had geschreven bracht de Zeer Eerw. Heer Rector Cremers mij in de gelegenheid om nadere inlichtingen over van Panhuys in te winnen.

Uit de Verhandelingen der Commissie, belast met het vervaardigen eener geologische kaart van Nederland (Haarlem A. C. Kruseman 1853) dl. I blijkt op blz. 6, dat in 1852 Jhr. G. E. A. van Panhuys, Lt.-kolonel van den algemeenen Staf te Maastricht (i), lid dier commissie uitmaakte en uit (dl. II (1854) blz. 4, dat: „met het oog op vroegere nasporingen en aanduidingen door onzen correspondent, den kolonel van Panhuys, aan het gouvernement medegedeeld, wordt er buitendien thans in het hertogdom Limburg eene proefboring bearaamd met de hoop om daaruit ophelderingen te verwerven nopens de verdere ligging van het steenkolengesteente binnen onze grenzen, terwille der wetenschap en der nijverheid tevens.”

Tevens blijkt uit het in dit deel medegedeelde dat te Bonn, waar van Panhuys zijne mededeelingen deed, de hoogleeraar Roemer zich met de geologie bezig hield en van zijn hand een werk over de aangrenzende Munstersche gronden zou laten verschijnen.

Dit kan tevens strekken tot aanvulling van het Nederlandsche Adelsboek 1916 blz. 33, dat uit Willem Benjamin van Panhuys een niet adellijke tak te Frankfort a. d. Main is gesproten, terwijl uit de aangehaalde verhandelingen blijkt dat zijn zoon George Emile Auguste, jonkheer was.

Maastricht,

A. J. A. FLAMENT.

1) Hij was toen dus niet meer aan het topografisch bureau van oorlog en nog niet naar Frankfort teruggekeerd.

VINDPLAATSEN VAN KALKTUF.

Water, 't welk zeer veel koolzure kalk bevat, zet de kalk af, zoodra 't aan de lucht komt, en 't koolzuur vervliegt. Alle zich in 't water bevindende voorwerpen worden door afgezette kalk overdekt. Zoo ontstaat een zacht gesteente, 't welk aan de lucht komende, verhardt. „In Limburg, zegt Staring, „de Bodem van Nederland”, IIde dl. p. 324, is slechts op een enkele plaats van die zachte kalktuf aanwezig, aan den voet van de hoogte te Hulsen, tusschen Elsloo en Bunde, hoewel daar de afkomst van de kalk niet aan te wijzen is, want de hoogte bestaat hier uit tertiaire en diluviale zand- en leemgronden.

Dat op meer dan „éene enkele plek” kalktuf gevonden wordt blijkt uit de monsters, welke zich bereids nu al in 't Museum bevinden.

1e. een monster, afkomstig uit een ouden Jekertak; 't werd gevonden onder 'n leemlaag op de kiezellaag, bij 't graven der fundamenten van de Maastrichter oogenkliniek;

2e. een monster afkomstig van de z.g. „Heilige-beek”, (Bunde-Geulle);

3e. een monster afkomstig van Elsloo, waar kalktuf in groote hoeveelheden te vinden is in de beekjes, welke stroomen uit de helling van 't park tusschen Elsloo en Geulle.

J. C.

HILDENBRANDIA RIVULARIS BREB.

Den 21 Dec. 1918 vond Dr. G. Romijn, in 'n beekje in 't park te Elsloo een steen, wiens onderzijde 'n groote roode vlek vertoonde. (De steen bevindt zich thans in ons museum).

Deze vlek bestaat uit 't thallus van 'n wier, Rhodophyceae, n.m.l. *Hildenbrandia rivularis* Breb. Volgens Dr. Heinsius zou ze nieuw zijn voor de Nederlandsche flora.

Ettelijke maanden geleden werden verschillende steenen, waarop zoo'n zelfde roode vlekken, door den Heer Edm. Nyst, Maastricht, aangetroffen in de Maas tegenover St. Pieter. Door de goede zorgen van den vinder zijn hiervan meerdere exemplaren ondergebracht in 't Museum.

EEN BOTANISCHE MERKWAARDIGHEID.

In den afge'loopen zomer bevond zich in den museumtuin 'n botanische merkwaardigheid.

Er groeiden en bloeiden — en hoè bloeiden ze! — verschillende exemplaren eener kruising tusschen **Heemst**, *Althaea officinalis* en **Vijfdeelig Kaasjeskruid**, *Malva Alcea*. Ter bevoegder plaatsen zal men op oordeelkundige wijze deze merkwaardigheden trachten voort te kweeken. We komen dan later op deze nieuwe kruising terug.

VOOR BOTANICI.

Dr. A. de Wever zal in 't volgend nummer 'n relaas geven van de vondsten, welke er, in 't afge'loopen jaar, in Limburg plaats hadden op **botanisch gebied**.

Dit, om onze botanici gerust te stellen als ze soms mochten vreezen, dat 't Maandblad geen notitie meer neemt van de **Limburgsche flora**.

NIEUWE LEDEN.

Mejuffrouw Dr. A. Regenbogen, Doctor in de Pharmacie, Scheikundige 2e kl. a. h. Rijkslandbouwproefstation, Maastricht; Professor Dr. G. A. F. Molengraaff, Hoogleraar a. d. Technische Hoogeschool te Delft. Eerw. Heer H. M. Grijs, Aalmoezenier van den arbeid, Sittard; en de heeren Dr. L. F. de Beaufort, Leusden; Frans Houben, tuinier bij de Staatsmijn „Emma”, Hoensbroek, Emmastraat, no. 4; Johan Kemp, ontvanger der Invoerrechten, Wolfhaag, Vaals; C. H. Oostingh, Geologisch Instituut der Landbouwhoogeschool te Wageningen; F. H. Leufkens, Postbus 79, Heerlen; J. H. Rademakers, Hoofd der M. U. L. O., Sittard; Dr. A. D. Berkhout, afdeelingchef a. h. Rijkslandbouwproefstation Maastricht, Koningin Emmaplein 5; Henri Hermans, lid der Tweede Kamer, den Haag.